

„Декамерон“ на Джовани Бокачо е сред паметниците на световната литература, които запазват през вековете непопятната любовта на читателите. Не по-слаб и не по-малко постоянен е и интересът на литературната история. Прочутият сборник с новели е осветляван многократно и от различни ъгли. Обикновено той е разглеждан като най-ярка проява на ренесансовия светоглед, като първа и най-характерна творба от новия етап в развитието на белетристиката. Известният италиански литературовед Виторе Бранка, за когото творчеството и животът на Бокачо са централен изследователски проблем от десетилетия, търси свой подход към тях. (Книгата му, чието първо издание е от 1956 г., е обогатена с по-нови наблюдения на автора.) Разграничаването от традицията, съдържано и елемент на провокация, отправена към читателя, се разкрива още в заглавието — „Boccaccio Medievale“ — средновековното у Бокачо, което според Бранка се съдържа на всички равнища в творчеството на писателя. Същевременно, както пояснява авторът, той е искал да подчертае, че болезните на средновековното не изчерпват характеристиката на „Декамерон“ и останалите творби на Бокачо. Навлизайки в конкретните анализи, поместени в книгата, читателят не без изненада забелязва, че авторът, ангажиран се с все пак дръзкото заглавие, не робува на предпоставена теза, не се стреми винаги и във всичко да изтъква средновековното. Нещо повече, акцентът по правило пада върху новото, което Бокачо внася в литературата на фона на традицията, като успоредно с това се разкриват и проявите на устойчивото, на традиционното в творчеството на Бокачо. Съчетанието на смело представената нова идея с обективността и непредвзятостта в подхода спечелва не само симпатии на читателя, но и неговото доверие.

Но и не само това. Взаимопроникването на традиция и новаторство е един възлов за европейската култура период като италианското тренченто е кардинален проблем, едновременно теоретически и конкретен. И той засяга далеч не само изследваната на творчеството на Бокачо и неговите италиански и западноевропейски съвременници. Той има и пряко отношение към редица въпроси и от българската литературна история, в която преходът от стара към нова литература е костелив орех, с който нашето литературознание все още се бори.

Виторе Бранка вижда своя труд като продължение на радикалния похват, извършен от редица европейски учени от близкото минало (сред тях у нас по-познат е Курциус) по отношение на преодоляване на стария,

но все още разпространен мит за средновековния „мрак“ и „ярката светлина“ на Ренесанса. Но докато в по-общ, теоретически план старите разбирания са вече окончателно преодолян етап от развитието на науката, то същото не може да се каже за разглеждането на Бокачовото творчество. Според Бранка тук академическото литературознание се намира в застой и не се е придвижило напред в сравнение с постигнатото от Де Санктис и неговите съвременници. Дори „сериозен и проникателен изследовател“ като Ауербах, а също и Шкловски, остават в рамките на познатото. Веднага трябва да се поясни, че Бранка отнася тази констатация само към проблематиката на отношението Средновековие — Ренесанс. При конкретните си анализи той е чужд на какъвто и да е nihilism и се опира на множество свои съвременници и предходници, изтъква техните приноси.

Желанието да преодолее застой в изследванията на Бокачо, да ги свърже с новите идеи, които навлизат в литературната наука, подбужда Бранка „да се опита да интерпретира Бокачо и неговото главно произведение във връзка със социалната действителност на епохата и неговия собствен жизнен опит“ (с. 13). Към тази цел авторът тръгва по различни пътища, но негов основен принцип е отнасянето на живота и творчеството на писателя към съвременния му контекст, социален и литературен. Благодарение на това трезвият, непредубеден и срудиран поглед на учения се натъква на редица неочаквани явления както по отношение на творчеството на писателя, така и на неговата биография.

Основната теза на Бранка е свързана с „готическата структура“ на „Декамерон“, със „средновековната архитектуроника“ на творбата. И въпреки че към някои от неговите наблюдения могат да се изкажат и известни резерви, както прави в послеслова на книгата С. Прокопович, то разглеждането на „Декамерон“ като цялост, а не като механичен сбор е особено ценна и плодотворна идея. Авторът проследява „идейната нишка на повествованието, която воли от горчивото и рязко порицание на пороците на социалните върхове в новелите от първия ден, до възторженото и изискано прославяне на добродетелите и благородството в новелите на Х-я ден“ (с. 29—30). Като два полуса са разглеждани новелите за Чапелето (I, 1) — надарен с черта на Юда, и за Гризелда (X, 10), разтълкувана като превъплъщение на Дева Мария.

Значително място отделя Бранка на повествователната рамка, която обединява „Декамерон“ не само формално. Тя според него е характерна „преди всичко за средновековната литература и риторика и е почти немислима извън този кръг“ (с. 32). Според него тази композиционна схема скоро след Бокачо „се лишава от всякаква жизненост и дори губи присъщото ѝ значение на декора-

тивен елемент". Но може би тука привличането на материал от източните литератури би хвърлило допълнителна светлина върху разглеждания проблем, защото използване на рамкираща история се среща и в „Панчатантра“, и в „1001 нощ“, и в други творби и проследяването на еволюцията й до (и след) „Декамерон“ би било интересно и плодотворно.

Черпейки от богатствата на разнообразни литературни, фолклорни, религиозни и други творби и модели, Бокачо не само ги съчетава с нови битови детайли и социални идеи, но последователно преобръща, преосмисля традиционни тополи (общи места, сюжетни мотиви), разчува нормите на стилистични канони, използвайки техните похвати за нови и неочаквани цели. „Новите хоризонти в прозата“, които той открива, са възможни благодарение на преосмислянето на традицията, на съчетаването на възприемани дотогава като несъвместими тейденции, особености, идеи. В „Декамерон“ смело навлиза мощният поток на средновековната народна култура, която Бранка разглежда в духа на Бахтин, чийто трудове познава и цитира по друг повод. Народната градска култура при Бокачо съжителства със света на рицарите и куртоазната литература, подчинен на други не само социални, но и литературни норми. Бранка открива използването на един и същи топас с противоположни функции в различни новели на „Декамерон“, а дори и смяна на двата противоположни начина на повествование в рамките на една новела (VII, 7). Авторът анализира не по-малко съзнателна и целенасочен стремеж на Бокачо за сливане на притчовото повествование и видимостта на историческата достоверност. Благодарение на този синтез става възможен новият тип повествование. Това са все явления, които имат своите все още недостатъчно добре осмислени аналогии и в книжнината на Българското възрождение при цялата негова несъмнена специфика.

Друг много интересен и важен проблем, за който изследването на „Декамерон“ е благодатна почва, е въпросът за съотношението между заимствувано, достоверно и авторова фикция. Бранка проследява еволюцията на литературоведските възгледи по този проблем. У самия Бокачо могат да се намерят няколко изказвания, цитирани от учения. Същият въпрос възниква и Петрарка, който преработва и превежда на латински новелата за Гризела и акцентува върху нейната „достоверност“. Сходен е подходът и на авторите от XVIII в., които анализират новелите като хроника, стремят се да открият в тях исторически лица, събития, места. Този подход Бранка отхвърля наред с увлечението на изследователите от XIX в. да откриват „източниците“ на всички новели. Интересно е, че съобразно със своята ценностна система и двата взаимноизключващи се възгледа са еднакво апологетични. Бранка се интересува от въпроса,

как откритите от двете школи елементи въздействуват върху творческото въображение на Бокачо, в каква степен те определят формата на отделните новели, а и на цялата творба. Това безспорно е закономерният въпрос, който идва след пресвятането на постиженията на двете школи. И все пак хубаво би било, ако в едно цялостно разглеждане на „Декамерон“ се обобщи всичко установено както по отношение на исторически достоверното, така и на заимствуваното. Прави впечатление, че въпреки че привежда много англоезична литература, Бранка не цитира капиталния труд на A. Lee. „The Decameron. Its sources and analogues“ (London 1909, repr. 1972).

Бранка се ограничава само с отделни примери, които илюстрират разглежданите явления, но не проследява всички техни прояви — една наистина невероятно трудоемка, но необходима работа. На базата на нея може би по-последователно биха се разгърнали неговите изводи. Едно подобно изследване би било много полезно и за немалкото изследвачи на рецепцията на „Декамерон“ в другите литератури. А това е сериозен проблем, защото, по думите на Бранка, „може да се каже, че историята на европейската повествователна литература — това е в някаква степен и историята на въздействието на Бокачо върху нея...“ (с. 8).

Разгледаемо отношение на различни литературни школи към „Декамерон“, а към подобен похват Бранка прибегва на няколко пъти в книгата си, е интересно за нас и в друго отношение. Въпреки че, както е известно, всяко сравнение куца, не може да не се открие аналогията в смяната на подхода към някои български автори. А задълбочаването в тази и подобни на нея аналогии винаги е полезно, ако не с друго, то поне като допълнителна опорна точка.

Авторът привежда богат документален материал по отношение и на възприемането на „Декамерон“ от съвременниците. Хуманистите, начело с Петрарка (който е свързан с приятелски чувства и взаимно уважение с Бокачо), последователно игнорират „Декамерон“, омаловажават го, разглеждат го като извлизлитурно, а дори и антилитурно явление, защото не откриват в него това, което за тях е ценното в литературата — следване на античните образци. Коренно различно е отношението на читателите от търговските и занаятчийските гилдии, които порячат и по-голямата част от запазените днес ръкописи. Тези възторжени читатели виждат напълно основателно в „Декамерон“ изображение на своя живот, чувствуват се приобщени към това първо в европейските литератури пренасяне на героите от феодализма замъци в пьстрия и шумен свят на търговци, занаятчии, крадци и безделинци.

Подчертаването на отношението на хуманистите прави още по-интересна последната глава от книгата — „Изобразителни средства, теми и стилови особености, общи

за Петрарка и Бокачо“. Тук са разкрити конкретните измерения на близостта между два колоса в италианската литература, която датира още преди тяхното житейско познание. Обемът на идеи е двупосочен, като Петрарка — по-възрастният и по-авторитетният сред учените кръгове — получава немалко от по-младия.

Много място авторът отделя на раята и образността в „Декамерон“, като ги сравнява с изискванията на средновековните реторики, които Бокачо понякога доста точно следва. Значителни са и връзките с песенното народно творчество и наративния фолклор, те обхващат не само сюжетите, но и стила и езика на творбата. На езика и стила на „Декамерон“ Бранка се спира детайлно. Той разкрива „многоезичието“ (в смисъла на Бахтин) като най-характерната им черта, която носи и много от новаторството на писателя. Бокачо смесва разнородни езикови пластове — диалекти, жаргонни, професионални говори, не се страхува от латинизми, класически и ксенси, гръцизми, провансалски и френски думи, арабски изрази и пр. В това отношение „Декамерон“ има безспорен приоритет, като първите стъпки се откриват още в ранните произведения на Бокачо.

Колкото и парадоксално да звучи, разглеждането на езиковите особености на „Декамерон“ е най-интересно именно за тези, които познават творбата само в превод. Оказва се, че много от нея не може да бъде предалено на български език. Ако например за жаргоните може да се търси някакво съответствие, то как би могло да се предаде разликата между флорентинския и венецианския диалект, който, оказва се, е натоварена със строго определено, понято само за италианска значение. Същото важи и за някои ритмични групи, които Бокачо съзнателно и целенасочено използва, но които също нямат подходящи аналози на български, а и на руски. Читателят малко неочаквано се среща с някои характерни проблеми на превода (а и с достойнствата на различията в преводите), които много добре се илюстрират в съветското издание на книгата. Тук се е наложило цитатите от „Декамерон“ да се дават по три превода — основната група са по Н. Любимов, но когато се налага по-голяма лингвистическа точност — по Веселовски, а отделни жаргонизми — по Е. Костюкович.

И понеже стана дума за руските преводи на „Декамерон“, нека споменем един друг любопитен пример, който Бранка дава от историята на проникването на творбата в

Русия, позната му от Веселовски и З. М. Потапова — цензурата разрешава отпечатването на първото пълно дореволюционно издание само в 100 екземпляра, които можел да разпространява само авторът. Впрочем в книгата са представени и други любопитни детайли за руските преводи на „Декамерон“, но нека те останат за нейните читатели.

В същия плодотворен дух са и наблюденията върху другите произведения на Бокачо, които са разглеждани и като етапи в неговото развитие като творец. Но като че ли по-общии проблеми се засягат при разглеждането на биографията на писателя. Многобройни са опитите да се открият автобиографични моменти в творчеството на Бокачо. Зад приеждането като безусловно или предполагаемо Бранка открива традиционни похвати, литературни и риторически, което подлага на съмнение някои от изводите на предходниците му. Важното тук е не толкова уточняването на житейския път на Бокачо, колкото критиката на романтично-позитивисткия биографизъм като метод на базата на конкретен материал.

Читателят на труда на Бранка, който не се занимава специално с италианска литература, със задоволство установява, че чрез посредничеството на руски език познава немалка част от най-доброто, писано за Бокачо в неговата епоха, а също и някои от основните теоретически трудове, които италианският литературовед цитира — Де Санктис, Ауербах, Лукач, Уелек и Уорън, а също Веселовски, Шкловски, Ейхенбаум, Бахтин. И огромното предимство, че всеки образован българин не само чете на руски език, но и има сравнително добра възможност да се срещне с оригинална и преводна литература на руски език, трябва да се превърне в ръководен принцип на издателската ни политика, като се подбират за превод на български освен най-фундаменталните такива научни трудове, които не познаваме чрез руски издания. Съветската издателска практика не трябва да се следва буквално (това е и практически невъзможно), от нея трябва да се възприемат принципите — широко представяне на постиженията на световната наука, образцовото в повече случаи снабдяване на книгата с предговор, коментари и пр. И един от хубавите примери представлява и книгата на Виторе Бранка, която, посветена на отделен автор, докосва възлови процеси в световната литература, представя ги в нова, по-различна светлина.

Николай Аретов

SOMMAIRE

A la veille du 40-e anniversaire de la Révolution socialiste en Bulgarie

Nina Pantéléeva — Chercheurs de la „Toison d'or“ (70 ans de la naissance d'André Gouliachki)	3
Evelina Balcheva — Le roman de Pavel Vejinov „Pendant la nuit avec les chevaux blancs“	11

* * *

Ilya Todorov — Le journalisme de Kouzman Chapkarev	31
Siméon Yanev — Tzani Ghintchev et le goût esthétique durant la Renaissance bulgare	43
Albert Benbassat — Dobri Némirov	55
Miléna Tzanéva — La présence de la France dans la poésie de trois Bulgares	74
Alda Giambelluca-Kossova (Italie) — Science littéraire ou philologie?	83

A travers la pensée esthétique mondiale

Anghel Anghélov — Staïger et „l'interprétation immanente	106
Emil Staïger — Le problème de la tournure du style	109

Enquêtes

Ivan Sarandev — Elissaveta Bagriana: la poésie est une œuvre ardue et responsable	118
---	-----

Communications scientifiques

Stéphane Vassilev — Souvenirs sur Th. G. Vlaïkov	133
Nadejda Alexandrova — Guéorgui Raïtchev et Dimtcho Débélianov	144

A travers la presse étrangère

Lu dans les revues littéraires d'Autriche	151
<i>Revue</i>	
Ludmila Grigorova — „Essais sur le souvenir“ par Ephrème Karanfilov	153
Nicolai Arétov — Le „Boccace médiéval“ par Vittore Branchi	156

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52,
бл. 17, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1984
с/о Jusaator, Sofia

Технически редактор *К. Иванова*

Коректор *Д. Спасова*

Дадена за набор на 12. I.V. 1984 г.

Подписана за печат на 27. VII. 1984 г.

Формат 70/100/16

Печатни коли 9,88

Издателски коли 12,80

Тираж 1670

Изд. индекс 9731

Годишен абонамент 12 лв.

Отделна книжка 1,30 лв.

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6

Поръчка 248